

Príbehy o zázračnom nasýtení zástupov v Markovom evanjeliu na pozadí starozmluvnej tradície kráľovstva Božieho a pavlovskej tradície zvestovania Krista.

František Ábel

Príbeh zázračného nasýtenia zástupov je jedným z najzáhadnejších a súčasne i najpozoruhodnejších príbehov, zaznamenaných v evanjeliách. Obsahuje v sebe prvky dôležitých tradícií, ktoré formovali vznik a vývoj prvotnej kresťanskej cirkvi, jednak starozmluvnej tradície kráľovstva Božieho, ale i prvky pavlovskej tradície zvestovania evanjelia ako udalosti Ježiša Krista. Obe tieto tradície súvisia s eschatologickými očakávaniami v novozmluvnom judaizme a ich implementácia do príbehu o zázračnom nasýtení zástupov v rámci Markovho evanjelia ukrýva v sebe kľúčovú myšlienku zjednotenia ľudstva v osobe Ježiša ako Krista. Ježiš je i týmto spôsobom predstavený ako dokonalý a večný zdroj poznania a života, v materiálnom i duchovnom zmysle, čo je mimoriadne významná a vysoko aktuálna myšlienka adresovaná ľuďom, trpiacim duchovným i telesným hladom, pričom táto metafora charakterizuje výstižne stav, v ktorom sa nachádza i dnešné ľudstvo.

The narrative of the miraculous feeding of the multitude is one of the most mysterious and remarkable stories in the Gospels. It includes elements of important traditions that have formed the origin and development of the primitive Christian church, particularly the Old Testament tradition of the Kingdom of God and Paul's tradition of the preaching of Gospel as the story of Jesus who is the Christ. Both of these traditions have much to do with eschatological expectations within Judaism of the New Testament era and their implementation into the story about the miraculous feeding of the multitude beyond the Gospel of Mark holds the key idea of unification the mankind in the person of Jesus as the Christ. This is the way in which Jesus is introduced as a perfect and everlasting source of both knowledge and life in material as well as spiritual sense. It is a very important and highly actual idea which is addressed to people who are starved from spiritual and physical hunger. And this is a metaphor that very aptly characterizes the state in which mankind of nowadays is found as well.

Synoptické evanjeliá, napísané v rozmedzí rokov 70 až 90 po Kristovi, obsahujú tradície, ktoré boli odovzdávané niekoľko desaťročí ústnou formou prvotnými kresťanskými cirkevnými zborními. Sú teda primárnym základom príbehu o Ježišovi Nazaretskom, ktorý vo svojej písomnej podobe už nie je púhou biografiou, ani historiografiou, ale záznamom dejinných udalostí z pohľadu viery človeka - kresťana v Ježiša ako vzkrieseného Pána a mesiáša. Znamená to, že sa tu zachováva jednak tradícia o Ježišovi, súčasne i tradícia o vzkriesenom Kristovi. Tieto dve tradície sa vzájomne prelínajú, preto nie je možné so stopercentnou istotou oddeliť z tejto písomnej správy historického Ježiša od Ježiša viery prvotnej kresťanskej cirkvi.¹

¹ Významným príspevkom v procese „hľadania historického Ježiša“ je výnimočné dielo, ktoré spísal Albert Schweitzer, *Von Reimarus zu Wrede*, 1906. Citované podľa: DONAHUE J. R. – HARRINGTON D. J. *SACRA PAGINA. Evangelium podle Marka*. Z anglického originálu *Sacra Pagina Series, Volume 2, The Gospel of Mark*, vydaného nakladateľstvom The Liturgical Press, A Michael Glazier Book

Oboje patrí k sebe a vytvára tak základnú kérygmatickú hodnotu evanjelií. Tým sú evanjeliá špecifické a jedinečné. Táto skutočnosť nepochybňuje ich dokumentárnu hodnotu, pretože základným prvkom kresťanstva ako historického, respektíve dejinného náboženstva, je práve pamäť a spomienka na jeho zakladateľa.² Ide teda o zaznamenanie významných štruktúr udalostí a učenia Ježiša Nazaretského, nie o presnú spomienku na jeho účinkovanie.

Táto písomná správa, založená primárne na ústnej tradícii a v neskoršej fáze i na písomných prameňoch, zaznamenávajúcich niektoré konkrétne prvky Ježišovho učenia – ide zvlášť o Ježišove rečové celky, takzvané lógiá - nesie v sebe prvky prostredia a doby, v ktorých vznikala. Predovšetkým ide o eschatologické a apokalyptické očakávania časti židovského spoločenstva vo vnútri palestínskeho judaizmu, ktoré najvýraznejším spôsobom ovplyvnili podobu a formu, v akej sú jednotlivé evanjeliá vytvorené. Vedúcim zámerom jednotlivých evanjelistov teda nebol záujem historiografický, ani biografický. Naopak, primárnym záujmom pisateľov novozmluvných spisov bol koniec dejín, *eschaton* – teda očakávanie bezprostredného príchodu Krista a parúzie. K tomu treba ešte pridať skutočnosť, že okolo postavy zakladateľa kresťanstva sa v pomerne krátkom čase vytvorila bohatá mytológia, nesúca v sebe stopy mytologických príbehov bohov spasiteľov, či božsky inšpirovaných jednotlivcov, tzv. *theios aner*, či *theios anthropos*, teda v danej dobe známe a veľmi populárne helenistické mytologické motívy a predstavy.³ Ako poznamenáva Eliade, tieto motívy sú zvlášť dôležité, pretože nám pomáhajú hlbšie porozumieť špecifikám kresťanstva a jeho vývoja v jednotlivých etapách.⁴

Napriek tomu, že na vytváranie konečnej podoby písomne zaznamenaných evanjeliových správ o Ježišovi vplývala nepochybne i antická literatúra, predsa len možno tvrdiť, že evanjeliá sú predovšetkým biblickým príbehom, ktorý má svoj

v Collegeville, Minnesota, v roku 2002, preložil David Hofmann. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 16.

² ELIADE M. *Dejiny náboženských predstáv a ideí /II. Od Gautamu Buddha po víťazstvo kresťanstva*. Preložila Lubica Vychovalá. Preložené z francúzskeho originálu Mircea Eliade, *Histoire des croyances et des idées religieuses /II. De Gautama Bouddha au triomphe du christianisme*, ktorý vyšiel vo vydavateľstve Editions Payot, Paríž, 1978. Bratislava: Agora, 1997, s. 257.

³ Tejto téme v kontexte Markovho evanjelia sa venovali medzi inými napríklad Karl Kertelge (KERTELGE K. *Die Wunder Jesu im Markusevangelium: Eine Redaktionsgeschichtliche Untersuchung*. SANT 23, Kösel, München 1970), či Ludger Schenke (SCHENKE L. *Die Wundererzählungen des Markusevangeliums*. SBB 5, Katholisches Bibelwerk, Stuttgart 1974).

⁴ Mytologické motívy, ktoré premietli osobu Ježiša Nazaretského do sveta archetypov a transcendentných postáv, sú rovnako „pravdivé“ ako jeho skutky a slová. Táto mytológia totiž potvrdzuje moc a kreativitu originálneho posolstva Ježiša Nazaretského a práve vďaka univerzálnej mytológii a symbolike sa náboženský jazyk kresťanstva stal ekumenický, to znamená prístupný za hranicami svojho vzniku. In: ELIADE M. *Dejiny náboženských predstáv a ideí /II*, s. 257.

základ v starozmluvných cykloch prorockých príbehov ako i v opisoch životných príbehov významných biblických postáv, predovšetkým Mojžiša a kráľa Dávida. Sú plne sústredené na kontinuitu starozmluvnej zvesti v príbehu Ježiša Nazaretského, v osobe ktorého dochádza k naplneniu starozmluvných prorociev. V tomto procese nesmieme vynechať ani dôležitý predstupeň v rámci ústnej tradície, a tým je zvestovanie evanjelia v prvotných cirkevných spoločenstvách, ktoré založil predovšetkým Pavol v prostredí pohanského helenistického sveta. Práve pavlovska zvest' o vzkriesenom Kristovi, o cirkvi ako novom duchovnom Izraeli a mystickom tele Kristovom, ktoré v sebe spája rôznorodé tradície helenistického judaizmu, vrátane starozmluvných tradícií, je jedným z kľúčových predstupňov formovania evanjeliových príbehov a v konečnom dôsledku samotných evanjelií ako osobitého literárneho druhu.

1. Príbeh o zázračnom nasýtení zástupov v kontexte Markovho evanjelia

V rámci tohto príspevku sa budeme venovať jednej konkrétnej forme ježišovskej tradície, ktorou sú príbehy o mimoriadnych skutkoch Ježiša (zázrakoch), ktoré konal počas svojho pozemského pôsobenia. Z celého radu týchto príbehov sa sústredíme na príbeh o zázračnom nasýtení zástupov. Tento príbeh je pozoruhodný okrem samotného obsahu i tým, že ide o jediný Ježišov zázrak, ktorý je doložený vo všetkých kánonických evanjeliách, a zároveň jediný, ktorý je zaznamenaný v dvoch verziách (v Mk 8,1-10 a v Mt 15,32-39). Tieto príbehy v sebe obsahujú prvky dôležitých tradícií, ktoré formovali vznik a vývoj prvotnej kresťanskej cirkvi, predovšetkým starozmluvnej tradície očakávania kráľovstva Božieho, ale i pavlovskej tradície zvestovania evanjelia ako udalosti Ježiša Krista. Obe tradície súvisia s eschatologickými očakávaniami v novozmluvnom judaizme. I keď nejde o rýdzo novú tému, napriek tomu sa domnievam, že je stále aktuálna. V tradičnom fundamentálnom výklade týchto príbehov sa totiž stráca význam samotnej kompozície evanjelia, zámeru autora použiť tieto príbehy práve týmto spôsobom, nevenuje sa dostatočná pozornosť bohatej symbolike tejto udalosti a zároveň zostávajú nepovšimnuté niektoré veľmi zaujímavé a dôležité teologické a kerygmatické myšlienky, ktoré je možné uplatniť v homiletickej praxi. Cieľom samozrejme nie je spochybniť fundamentálny výklad príbehu, iba poukázať na ďalšie interpretačné

možnosti a ich význam, predovšetkým vo vzťahu k starozmluvnej tradícii kráľovstva Božieho ako aj k pavlovskej tradícii zvestovania evanjelia ako udalosti vzkrieseného Krista.

Príbeh zázračného nasýtenia zástupov je vo svojej podstate jedným z najzáhadnejších a súčasne i najpozoruhodnejších príbehov, zaznamenaných v evanjeliách. Dotýka sa totiž tradície očakávania konca dejín, ktorá bola v súdobom židovstve vysoko aktuálna už od 6. storočia pred Kristom, keď dochádza k návratu Izraela z babylonského exilu späť do vlasti. Práve tu sa začína formovať mesiášska teológia a vytvárajú sa jednotlivé predstavy mesiášskej doby a eschatologického vyústenia dejín tohto sveta. Príbeh o zázračnom nasýtení zástupov nachádzame zaznamenaný u všetkých štyroch evanjelistov (Mk 6,30-44; 8,1-10; Mt 14,13-21; 15,32-39; Lk 9,10-17; J 6,1-15).⁵ I z tejto skutočnosti možno pozorovať, že evanjeliová tradícia prikladala tejto udalosti Ježišovho života rozhodujúci význam.⁶ Prirodzene, v rámci jedného príspevku nie je možné detailne analyzovať všetky verzie tohto príbehu, preto sa budeme venovať iba jednej, a to konkrétne spôsobu, akým tento príbeh zaznamenal evanjelista Marek.⁷

K tejto voľbe ma viedli viaceré dôvody, v prvom rade hypotéza dvoch prameňov (*Die Zweiquellentheorie*), podľa ktorej patrí prvenstvo v procese vzniku jednotlivých synoptických evanjelií práve Markovmu evanjeliu.⁸ Ďalšími dôvodmi sú niektoré špecifické vlastnosti Markovej kompozície evanjelia,⁹ ktoré poukazujú na to,

⁵ Skratky biblických kníh ako aj použité biblické citáty vychádzajú z evanjelického autorizovaného prekladu Biblie z roku 1999, vydaného vo vydavateľstve Tranoscus v Liptovskom Mikuláši. Grécky text je citovaný podľa NESTLE-ALAND, *Novum Testamentum Graece*, ed.27, Deutsche Bibelgesellschaft, 1995. Spracované s použitím BNM databázy: Michael BUSHELL - Jean-Noel ALETTI - Andrzej GIENIUSZ, *BibleWorks Greek New Testament Morphology*. Norfolk: 1991-2001, BibleWorks LLC, grécka a hebrejská morfológická databáza použitá v programe BibleWorks 5. Preklad hebrejského a gréckeho textu, pokiaľ je v texte uvedený, je vlastný.

⁶ KOVÁŘ František. *Výklad Evangelia Markova*. Praha: Tiskové a nakladateľské družstvo Blahoslav, 1945, s. 145.

⁷ Často sa o Markovi a jeho evanjeliu vravelo len ako o púhom zberateľovi jednotlivých kresťanských tradícií, ktoré vedľa seba poukladal viac menej voľne, bez hlbšieho teologického zámeru. Napríklad Augustín sa vyjadril o autorovi Markovho evanjelia, že nasledoval Matúša ako jeho verný služobník a ako ten, kto skracoval jeho rozsiahlejšiu verziu evanjelia: *Marcus eum subsecutus tamquam pedissequus et brevior eius videtur*. (*De consensu evangelistarum*, 1.2.4). Zdroj: http://www.sant-agostino.it/latino/consenso_evangelisti/index2.htm [cit. 14.4. 2007]. Tento názor bol výrazom postoja, ktorý zastávala podstatná časť teológov v rámci patristického obdobia kresťanskej cirkvi.

⁸ Podľa tejto hypotézy Matúš a Lukáš použili ako písomný prameň Markovo evanjelium a okrem neho i ďalší prameň, nazývaný ako „Q“ (z nemeckého Quelle – prameň: tento prameň sa skladá približne z 335 veršov, ktoré zaznamenávajú Ježišove výroky, ktoré nachádzame spoločne u Matúša a Lukáša, nie však u Marka). Bližšie k tejto téme pozri: POKORNÝ P. *Literární a teologický úvod do Nového zákona*. Praha: Vyšehrad 1993, s. 51-96.

⁹ Predovšetkým je to detailné prerozprávanie udalostí, plné dynamiky a dramatickosti (napr. Mk 5,1-20; 5,21-43 a ďalšie), rýchle presuny a zmeny scén, opakovanie kľúčových slov, tvoriacich v rámci

že celková štruktúra evanjelia je výsledkom vedomej kompozičnej práce, ktorá sa stala neskôr určitým modelom evanjelia ako literárneho žánru. Aj to, čo sa na prvý pohľad zdá byť iba výsledkom neobratnosti autora, má niekedy premyslenú literárnu funkciu.¹⁰ Marek používa v kompozícii evanjelia motívy, ktoré majú špecifický obsah, vzťahujúci sa na Božie konanie v Ježišovi Kristovi ako naplnenie jeho zámeru zachrániť človeka pre večný život. Štruktúra celej kompozície dáva možnosť rozpoznať v nej všetky podstatné prvky tohto Božieho konania, ktoré je zamerané na tento *telos*. Tak je príbeh evanjelia štruktúrovaný od začiatku teleologicky. Literárna analýza evanjelia nám zase umožňuje priblížiť sa k samému autorovi, k jeho zámerom, ktoré ho viedli pri vytváraní štruktúry evanjelia, i k spôsobu akým zaraďuje jednotlivé tradície do celkového kontextu evanjeliového príbehu.¹¹

Marek, ako už bolo uvedené, uvádza tento príbeh v dvoch variantoch na dvoch miestach, pričom v prvom prípade ide o nasýtenie zástupu piatich tisícov mužov (6,30-44), v druhom prípade o nasýtenie štyroch tisícov (8,1-10). Obe správy sú vložené do prvého veľkého oddielu evanjelia, ktorý sa zvykne nazývať ako „Galilejský“ a je vymedzený časťami 1,1 až 8,21.¹² V oboch prípadoch majú tieto príbehy súvis s Ježišovou činnosťou pri Genezaretskom jazere, ako aj s udalosťami, ktoré sa udiali počas plavby po jazere. V oboch prípadoch ich nasleduje komentár, súvisiaci s reakciou prítomných na túto udalosť, zvlášť učeníkov, pričom táto reakcia je vyjadrením nepochopenia jej významu (6,45-52; 8,11-21). V oboch verziách si

rozprávania verbálne súvislosti, heslovitá kompozícia (napr. 9,37-40), opakovanie viet a fráz, ktoré majú za úlohu sústrediť pozornosť čitateľa na vážnu udalosť, či tému (napr. slovo „evanjelium“ v 1,1.14-15; 8,35; 10,29; 13,10 a iné). Ďalej je to vkladanie častí perikop do seba, čím sa prerušuje začaté rozprávanie a autor sa k nemu vracia opäť neskôr, čím zvyšuje dramatickosť deja a napätie (pozri 3,20-21 v rámci 22-30; 31-35; 5,21-24 v rámci 25-34; 35-43 atď.). V neposlednom rade sem patrí i obľúbená trojdielna štruktúra dôležitých udalostí, ako trojité povolanie učeníkov (1,16-20; 3,13-19; 6,7-13), či tri predpovede utrpenia (8,31; 9,31; 10,33-34), prípadne vzťah k starozmluvnej látke a judaizmu ako i k pavlovskej a petrovskej tradícii. Bližšie k jednotlivým aspektom redakcie Markovho evanjelia pozri: DONAHUE J. R. – HARRINGTON D. J. *SACRA PAGINA. Evangelium podle Marka*, s. 13-54.

¹⁰ Napríklad často používané εὐθὺς (41krát) sprítomňuje dejové zvraty. In: POKORNÝ P. *Literárni a teologický úvod do Nového zákona*, s. 89.

¹¹ Pri literárnej analýze textu sa uplatňujú dva základné metodické postupy: naratívna analýza a diskurzívna analýza. Naratívna analýza znamená vlastný rozbor rozprávania, ktorý sa sústreďuje na tie prvky textu, ktoré sa vzťahujú bezprostredne na zápletky v dejovej štruktúre a na postavy, vystupujúce v príbehu a to z pohľadu samého rozprávača. Hlavným cieľom tohto prístupu je snaha priblížiť sa čo najviac k spôsobu, akým autor svoj príbeh vyzprávava, aby dokázal vtiahnuť čitateľa do prostredia a obdobia, v ktorom sa príbeh odvíja. Diskurzívna analýza sa zaoberá rozborom argumentácie, ktorá sa v príbehoch nachádza. Pozri: POKORNÝ P. *Hermeneutika jako teorie porozumění*. Praha: Vyšehrad, 2005, s. 134.

¹² V dnešnej dobe takmer všetci komentátori zastávajú toto základné rozdelenie evanjelia: 1) oddiel, ktorý opisuje Ježišovu činnosť v Galilei (1,1-8,21); 2) oddiel, ktorý sa vzťahuje na udalosti v Jeruzaleme s pašiovým príbehom (11,1-16,8). Medzi tieto dva hlavné oddiely autor vložil oddiel, sústredený okolo motívu cesty do Jeruzalema, ktorý je prerušený tromi predpoveďami utrpenia, bezprostredne nasledovanými nepochopením prítomných a hlbším vysvetlením ich významu.

treba všimnúť niektoré detaily v opise tejto udalosti ako aj umiestnenie oboch verzií príbehu v rámci celej štruktúry evanjelia.

2. Príbehy o zázračnom nasýtení zástupov v kontexte starozmluvnej tradície kráľovstva Božieho

2.1 Prvý príbeh o nasýtení zástupov (6,30-44)

Prvý príbeh o nasýtení 5000 mužov zaznamenáva autor v časti 6,30-44. Samotný opis udalosti je však možné začleniť do širšieho kontextu evanjelia, ktorý je vymedzený veršami 30-56, pričom verše 45-52 opisujú ďalšiu záhadnú udalosť, keď Ježiš kráča po vode a privádza tým učeníkov v člne do úžasu, a posledné verše 53-56 tvoria prechodné zhrnutie Ježišovej uzdravujúcej moci. Tento prvý cyklus príbehu o nasýtení nadväzuje na predošlú, väčšiu časť vymedzenú veršami 6,1-29, ktorá zahŕňa správu o odmietnutí Ježiša v Nazarete (6,1-6a), poverení učeníkov k samostatnej misijnej činnosti (6,6b-13) a vrcholí správou o smrti Jána Krstiteľa, v rámci ktorej sa objavuje i téma Ježišovej totožnosti.

Mircea Eliade označuje tento príbeh ako jeden z najzáhadnejších v evanjeliách, ktorý ozrejmuje nedorozumenie v súvislosti s proklamáciou kráľovstva Božieho.¹³ Nachádza v ňom zároveň vyjadrenie archaického rituálneho aktu, ktorým sa potvrdzovala alebo obnovovala mystická vzájomnosť spoločenstva, pričom spoločné jedlo môže vyjadrovať symbolickú anticipáciu *eschatonu*,¹⁴ podobne ako je tomu v prípade ustanovenia večere Pánovej ako novej formy spoločenstva medzi vzkrieseným Pánom a jeho nasledovníkmi. Okrem toho si tu možno všimnúť dôraz na stolové spoločenstvo, ktoré v judaizme zohrávalo kľúčovú úlohu v interpretácii mesiášskej doby a očakávania príchodu kráľovstva Božieho.

Príbeh začína informáciou, že Ježišovi učeníci, ktorí sú tu pomenovaní priamo ako „apoštolovia“ (οἱ ἀπόστολοι),¹⁵ to znamená tí, ktorí boli Ježišom poslaní (pozri 6,7), prichádzajú späť a rozprávajú Ježišovi svoje skúsenosti z misijnej činnosti (6,12-13). Už v tejto časti vidno jednu z typických črt markovského podania, a to konkrétne opísanie podstaty učeníctva – byť v spoločenstve so svojim učiteľom a konať to, čo

¹³ ELIADE M. *Dejiny náboženských predstáv a ideí* /II/, s. 254.

¹⁴ *Tamtiež*, s. 255.

¹⁵ S výnimkou sporného čítania v 3,14, ide o jediné označenie učeníkov za apoštolov v rámci tohto evanjelia. Pozri *criticus apparatus* in: NESTLE – ALAND, *Novum Testamentum Graece*, ed.27, Deutsche Bibelgesellschaft, 1995.

koná on, to znamená uzdravovať a konať zázraky. V tejto súvislosti treba spomenúť aj starozmluvné analógie – vzťah Jozuu k Mojžišovi (5 M 31,1-8), či povolanie Elizea Eliášom (1 Kr 19,19-21). Keďže však v rámci Markovho evanjelia je obraz učeníkov opísaný predovšetkým negatívne, najmä vo vzťahu k Dvanástim, možno sa domnievať, že i v tomto prípade učeníci nerozumeli v plnosti významu toho, čoho boli oni sami svedkami a na čom sami participovali.¹⁶ Ježiš následne posielal učeníkov na tiché miesto, kde by si mohli odpočinúť: καὶ λέγει αὐτοῖς· δεῦτε ὑμεῖς αὐτοὶ κατ' ἰδίαν εἰς ἔρημον τόπον καὶ ἀναπαύσασθε ὀλίγον (6,31a). Autor vzápätí vysvetľuje dôvod tohto Ježišovho konania: ἦσαν γὰρ οἱ ἐρχόμενοι καὶ οἱ ὑπάγοντες πολλοί, καὶ οὐδὲ φαγεῖν εὐκαίρουν (6,31b). Stretáme sa tu s typickou črtou autorovho štylistického slohu, keď vkladá do opisu príbehu krátke vysvetľujúce informácie, ktorými jednak zvyšuje dramatickosť deja, rovnako však dáva do pozornosti čitateľa i dôležité detaily súvisiace s nasledujúcimi udalosťami. V tomto prípade autor čitateľa informuje, že učeníci sa pre veľké zástupy nemali kde najesť. To má za cieľ pripraviť ho na udalosti týkajúce sa priamo jadra tohto príbehu. V tejto úvodnej časti si treba všimnúť význam a analógie niektorých kľúčových termínov: výrazy ἔρημος τόπος (pusté miesto) a sloveso ἀναπαύειν (odpočinúť).¹⁷

Prvé slovné spojenie znamená doslovne púšť, pustatinu. Pusté miesto však v tomto evanjeliu vyjadruje scénu, kde Ján Krstiteľ vyzýval ľud k pokániu (1,3-5), kde bol Ježiš vystavený pokúšaniam (1,12-13), rovnako však i miesto, kde sa často odoberal k modlitbám (1,35.45). Druhý výraz, imperatív ἀναπαύσασθε môže evokovať grécku verziu starozmluvných žalmov, konkrétne Ž 23,2 (LXX 22,2), kde Hospodin ako pastier vedie žalmistu k „vodám odpočinutia“ (ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως). Na tento žalm narážajú i ďalšie časti tohto príbehu: „zelená tráva“ (Ž 23,2; LXX 22,2), či pokrm, ktorý dáva pastier (Ž 23,5; LXX 22,5), v tomto prípade Ježiš (Mk 6,41-42).

¹⁶ Záporný obraz učeníkov je v Markovom evanjeliu nápadnou črtou. Autor opisuje príbeh Ježišových učeníkov ako proces ich negatívneho vývoja, ktorý charakterizuje nedostatok vnímavosti voči Ježišovej osobe, odmietanie cesty utrpenia, ktorú Ježiš trikrát predpovedá, až po útek a zapretie Ježiša. Ústredné texty záporného obrazu učeníkov nachádzame v 1,36; 3,21; 4,13-20; 4,40; 5,31; 6,50-52; 7,18; 8,4; 8,16-21; 9,32; 10,35-45; 14,10.42; 14,33-41; 14,50; 14,66-72. Treba však zároveň dodať, že autor si všima i kladný aspekt učeníctva, ktoré je neodmysliteľnou súčasťou Ježišovho verejného pôsobenia a stáva sa základom neskoršej misijnej pôsobnosti kresťanov, namierenej do celého sveta. Bližšie k tejto téme pozri: DONAHUE J. R. – HARRINGTON D. J. *SACRA PAGINA. Evangelium podle Marka*, s. 40-43.

¹⁷ Na tieto analógie upozorňuje v poznámkach k textu J. R. Donahue a D. J. Harrington v komentári k Markovmu evanjeliu. Pozri in: DONAHUE J. R. – HARRINGTON D. J. *SACRA PAGINA. Evangelium podle Marka*, s. 215-216.

Výraz ἀνάπαυσις zároveň upomína na zaslúbenú zem, do ktorej Hospodin vedie svoj ľud (2 M 33,1-14; 5 M 12,9-10; Joz 1,13; Jer 31,2).¹⁸

Ešte skôr ako dôjde k samotnej udalosti nasýtenia zástupov, čitateľ sa opäť stretáva s motívom plavby (tretíkrát v Markovom podaní): καὶ ἀπῆλθον ἐν τῷ πλοίῳ εἰς ἔρημον τόπον κατ' ἰδίαν (v. 32). Opätovne je tu zmienka o odľahlom mieste (ἔρημος τόπος), ktoré tu vytvára starozmluvnú analógiu k putovaniu izraelského ľudu púšťou do zaslúbenej zeme, ako i záračné nasýtenie ľudu mannou (2 M 16,1-35; 4 M 11,1-10; Ž 78,24; 105,40). Napätie deja sa stále zvyšuje, čo autor dosahuje informáciou, že zástupy odhalili zámer Ježiša a jeho učeníkov a predstihli ich: καὶ εἶδον αὐτοὺς ὑπάγοντας καὶ ἐπέγνωσαν πολλοὶ καὶ περὶ ἀπὸ πασῶν τῶν πόλεων συνέδραμον ἐκεῖ καὶ προῆλθον αὐτούς (v. 33). V týchto slovách treba vidieť i pozornosť, ktorú vzbudzovalo Ježišovo verejné vystúpenie. Tento aspekt je v Markovom evanjeliu doprevádzaný súčasne prejavmi nepochopenia a odporu zo strany ľudí. Všetko, čo Ježiš učí a koná, zapadá do kontextu súhrnnej správy v 1,14-15, ktorá je kľúčovou myšlienkou Ježišovho verejného vystúpenia.

Ježiš reaguje na prítomnosť zástupov v kontexte Božích vlastností, ktoré charakterizuje predovšetkým Božie milosrdenstvo a zľutovanie (pozri Ž 86,15; 111,4; 112,4; 145,8). Zodpovedá tomu výraz ἐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτούς, pričom sloveso σπλαγχνίζομαι a od neho odvodené podstatné meno σπλάγχνα sú synonymné s hebrejským *rachúm*, *rachamím* (milosrdenstvo, zľutovanie). To dokladá i určenie príčiny Ježišom prejavenej ľútosti, i následná Ježišova reakcia: ὅτι ἦσαν ὡς πρόβατα μὴ ἔχοντα ποιμένα, καὶ ἤρξατο διδάσκειν αὐτοὺς πολλά (v. 34b). „Ovce bez pastiera“ – to je charakteristický obraz starozmluvného Izraela, ktorý je plne závislý od Boha, potrebuje Božiu milosť, ochranu a vedenie (4 M 27,17; 1 Kr 22,17; 2 Kron 18,16). Boh je pastierom Izraela, ktorý sa stará o svoj ľud rovnako ako „pastier pasie svoje stádo“ (Iz 40,11; Zach 11,17). To všetko má v kontexte Markom opisovanej udalosti svoj význam, pretože sa tu vytvára vedomá a cielená analógia na Starú zmluvu, ktorou sa vyjadruje kontinuita Ježišovho príbehu so zvesťou Starej zmluvy. Ježiš prejavil ľútosť s prítomnými zástupmi ľudí, napriek únave a svojmu zámeru utiahnúť sa spolu s učeníkmi do ústrania, kde by si mohli oddýchnuť. Oproti tomu vyznieva ako silný kontrast reakcia Ježišových učeníkov, ktorí sa zachovali typicky ľudsky, mysliac výhradne na seba, na to, v akej situácii sa momentálne nachádzajú. Marek ju opisuje

¹⁸ V tejto súvislosti porovnaj texty Mt 11,28-29, Žid 4,9-11.

vo verši 36, bezprostredne potom ako čitateľa informoval o mieste a čase, kde sa udalosť udiala (v. 35). Učeníci žiadajú Ježiša, aby prepustil prítomné zástupy. Tu sa začína dialóg medzi Ježišom a učeníkmi, na pozadí ktorého je možné pozorovať nepochopenie toho, čo sa tu deje, v súvislosti s čím vyniká ešte väčšmi zázračná udalosť, pôvodcom ktorej je Ježiš.

Napokon sa čitateľ dostáva k samotnej udalosti nasýtenia zástupov. Ježiš dáva príkaz učeníkom, aby oni sami dali najesť zástupom, napriek tomu, že to boli práve učeníci, ktorí ho žiadali, aby zástupy poslal domov, sami boli hladní a unavení, potrebovali si odpočinúť a zreteľne nemali prebytok potravín (pozri verše 30-35). Tento príkaz zvyšuje dramatickosť deja a vytvára napätie v príbehu, ktoré však Ježiš vyrieši tým, čo vykoná. V tejto zostávajúcej časti príbehu (vv. 36-44) púta pozornosť čitateľa predovšetkým číselná symbolika, ktorú autor používa pri detailnom opísaní udalosti. Hneď na začiatku tejto časti (v. 37b) sa nachádza údaj o výške finančných prostriedkov potrebných k zadováženiu dostatočného množstva jedla pre zhromaždený zástup. Suma dvesto denárov zdôrazňuje veľkosť zhromaždeného ľudu, pričom je pravdepodobné, že by sotva stačila na pokrytie potrieb všetkých prítomných (ἀπελθόντες ἀγοράσωμεν δηναρίων διακοσίων ἄρτους καὶ δώσομεν αὐτοῖς φαγεῖν). Ďalšie číselné údaje sa týkajú množstva potraviny, ktoré majú učeníci k dispozícii - päť chlebov a dve ryby (ἄρτους πέντε, καὶ δύο ἰχθύας), ďalej spôsobu usadenia a rozdelenia prítomného zástupu na zelenej tráve do skupín v počte po sto a po päťdesiat: καὶ ἐπέταξεν αὐτοῖς ἀνακλῖναι πάντας συμπόσια συμπόσια ἐπὶ τῷ χλωρῷ χόρτῳ. καὶ ἀνέπεσαν πρασιαὶ πρασιαὶ κατὰ ἑκατὸν καὶ κατὰ πεντήκοντα (vv. 39-40).

Výraz v zdvojenom obrate συμπόσια συμπόσια môže naznačovať obraz formálnej hostiny ako pozadia dôležitého vyučovania, čo súvisí s informáciou v 34. verši.¹⁹ Je viac ako pravdepodobné, že takému obrazu veľmi dobre rozumeli práve pôvodní adresáti Markovho evanjelia, ktorí sa nachádzali v zmiešaných grécko-latinských oblastiach, rovnako dobre známa je však i v dnešnej dobe v akademickom prostredí. Podobne i zdvojený obrat πρασιαὶ πρασιαί (po záhonoch) môže vyjadrovať obrazné prirovnanie vyučovania múdrosti (*chokmá*), ktoré nachádzame zaznamenané

¹⁹ Tak DONAHUE J. R. – HARRINGTON D. J. *SACRA PAGINA. Evangelium podle Marka*, s. 217.

v rabínskej literatúre v príbehu, kde sú žiaci, ktorí sa učia múdrosti Tóry, rozdelení ako „záhony v záhrade.“²⁰

Najviac pozornosti vzbudila číselná symbolika počtu osôb v skupinách a samotný počet chlebov a rýb. Okolo tejto témy sa napísalo množstvo štúdií, monografií a bolo predložených množstvo hypotéz, ktorými sa tu však nebudeme zaoberať. Stačí spomenúť, že v každom prípade ide o vyjadrenie kontinuity so starozmluvným svedectvom, v rámci ktorého zohráva číselná symbolika veľký význam. Čo je dôležité, podobný spôsob delenia zhromaždeného spoločenstva nachádzame v Kumránskych zvitkoch. V Kumráne práve tento spôsob podelenia členov komunity do skupín zabezpečoval prehĺbenie identity spoločenstva ako pravého Izraela (1 QS 2,21-22; CD 13,1; 1 QM 4,1-5,17).²¹ Zároveň toto podelenie slúžilo ako príprava komunity na mesašsku hostinu (1 QS^a 2,11-22), čo je mimoriadne významný prvok v interpretácii nášho príbehu.

Ježiš následne vykonal zázrak rozmnoženia piatich chlebov a dvoch rýb piatimi úkonmi: καὶ λαβὼν τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τοὺς δύο ἰχθύας ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐλόγησεν καὶ κατέκλασεν τοὺς ἄρτους καὶ ἔδίδου τοῖς μαθηταῖς [αὐτοῦ] ἵνα παρατιθῶσιν αὐτοῖς, καὶ τοὺς δύο ἰχθύας ἐμέρισεν πᾶσιν (v. 41). Ako sa dozvedáme zo záverečných slov tohto i nasledujúceho 42. verša, všetci prítomní sa nasýtili a navyiac, zostalo ešte dvanásť košov odrobín. I táto časť má svoje analógie v Starej zmluve, v príbehu sýtenia Izraela mannou, ktorú im počas putovania nehostinnou pustatinou zabezpečoval každodenne sám Hospodin (2 M 16,13-21). Dvanásťka je prirodzene symbolickým vyjadrením Izraela (12 Jakubových synov, 12 kmeňov Izraela, 12 učeníkov Ježiša). Plné koše zase symbolizujú Ježiša ako nevyčerpatelný zdroj života, v materiálnom i duchovnom význame.

Posledný verš prvej verzie príbehu o zázračnom nasýtení zástupov dokladá dôležitý údaj o počte zhromaždených, ktorí boli nasýtení. Tých bolo päťtisíc mužov.

²⁰ CRANFIELD C. E. B. *The Gospel According to St Mark: An Introduction and Commentary*. Cambridge – New York: Cambridge University Press, 1998, s. 218. Pozri tiež STRACK H. L. und BILLERBECK P. *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*. Zweiter Band. Das Evangelium nach Markus, Lukas und Johannes und die Apostelgeschichte. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1924. Achte, unveränderte Auflage, 1983, s. 13.

²¹ 1 QS 2,21-22: tw)mw Mypl)l hz rx) hz krsb ty#y)l#b wryb(y M(h lkw l) dxyb wdm(m tyb #y) l)r#y #y) lkw t(dl twr#(w My#mxw
A všetok ľud, jeden za druhým, v ich tisícoch, po stovkách, po päťdesiatich a po desiatich. Dôvodom toho je, aby si každý muž v Izraeli bol vedomý svojho postavenia v tomto Božom spoločenstve, v zmysle dokonalého, večného spoločenstva. Zdroj: WASHBURN D. L. An Online Transcription of Dead Sea Scroll 1QS (The "Manual of Discipline"). <http://206.124.29.4/~dwasbur/1qsintro.htm>. [cit. 14.4. 2007].

Autor mohol mať pri uvedení tohto údaja na mysli starozmluvný príbeh zázračného nasýtenia ľudu, ktoré vykonal Elizeus, keď nasýtil sto ľudí dvadsiatimi chlebmi (2 Kr 4,42-44), pričom počet nasýtených ľudí Ježišom značne prevyšuje tento počet, čo má tiež svoj teologický význam.

2.2 Druhý príbeh o nasýtení zástupov (8,1-10)

Druhý príbeh o nasýtení štyroch tisíc ľudí umiestňuje autor evanjelia do dejovej línie, v rámci ktorej sa končí Ježišovo verejné pôsobenie v Galilei a priľahlých oblastiach. Potom ako sa Ježiš dostal do sporu s farizejmi a zákonníkmi ohľadom kultickej čistoty (7,1-23), obracia svoju pozornosť voči pohanom. Nasledujú príbehy o uzdravení dcéry ženy Sýrofeničanky (7,24-30) a hluchonemého (7,31-37). Po samotnom príbehu nasýtenia nasleduje opäť motív plavby cez Genezaretské jazero (8,10), hľadanie znamení zo strany farizejov a učiteľov zákona (8,11-12) a pokračovanie plavby cez jazero, v rámci čoho opäť dochádza k neporozumeniu významu a zmyslu Ježišovho konania zo strany učeníkov, a napokon záverečná reč o chlebe (8,13-21).

Prvý príbeh s druhým spája autor vložением časového údaju a adverbia πάλιν (zase): ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις πάλιν πολλοῦ ὄχλου ὄντος καὶ μὴ ἐχόντων τί φάγωσιν, προσκαλεσάμενος τοὺς μαθητὰς λέγει αὐτοῖς (8,1).²² Na rozdiel od predchádzajúceho príbehu zázračného nasýtenia, kde bol dôvodom Ježišovho citového rozpoloženia pohľad na zástupy, ktoré boli opustené ako stádo bez pastiera, v tomto prípade je príčinou Ježišovej ľútosti a dôvodom jeho následného konania, priamo hlad prítomných, čo je odlišný motív ľútosti, ktorú Ježiš pri pohľade na zástupy pociťuje: σπλαγχνίζομαι ἐπὶ τὸν ὄχλον, ὅτι ἤδη ἡμέραι τρεῖς προσμένουσίν μοι καὶ οὐκ ἔχουσιν τί φάγωσιν (v. 2). Okrem číselnej symboliky sa tu nachádzajú i ďalšie odlišnosti oproti prvému príbehu – zástupy neprenasledujú Ježiša a nepredchádzajú ho na miesto, kam sa uberá, ale zotrávajú s ním v spoločenstve už tri dni. Autor evanjelia používa zmienku o troch dňoch popri tomto mieste ešte v troch predpovediach utrpenia (8,31; 9,31; 10,33-34) a pri zmienke o chráme postavenom za tri dni (14,58; 15,29). Táto symbolika je analogická so starozmluvným motívom trojdennej cesty, ktorá predchádza významným udalostiam (1 M 30,36; 4 M 10,33;

²² K jednotlivým detailom podobností i odlišností medzi týmito dvomi alternatívnymi príbehmi pozri: DONAHUE J. R. – HARRINGTON D. J. *SACRA PAGINA. Evangelium podle Marka*, s. 254-255, ktorý používam ako východiskový zdroj v tejto časti.

Joz 1,11), rovnako ako trojdňový pôst pred dôležitými udalosťami (1 Sa 30,12). V 3. verši je lokalita, odkiaľ niektorí zo zástupu pochádzajú, uvedená adverbium *μακρόθεν* (zďaleka), čo je typické pre označenie pohanov, ktoré prevzala aj prvotná kresťanská cirkev (pozri Sk 2,39; 22,21; Ef 2,11-12): *καὶ τινες αὐτῶν ἀπὸ μακρόθεν ἦκασιν* (v. 3b). I to môže svedčiť v prospech názoru, že kresťanské obce, do ktorých bolo toto evanjelium pôvodne adresované, mohli veľmi dobre rozumieť autorovmu zámeru vyjadriť týmto spôsobom myšlienku začlenenia pohanov do prvotných kresťanských spoločenstiev.

V ďalšom priebehu udalosti čitateľ zisťuje, že učeníci, ktorí napriek tomu, že boli svedkami predchádzajúcej udalosti nasýtenia zástupu päť tisíc mužov, odpovedajú na Ježišovu predchádzajúcu poznámku o ťažkom položení zástupu otázkou, ako a kto by mohol na tom mieste nasýtiť také množstvo ľudí. Touto zvláštnosťou v správaní učeníkov sa často argumentovalo v prospech hypotézy, že Marek iba zaznamenal dve rozdielne verzie toho istého príbehu, zachované ústnou tradíciou. Dôvodom však môže byť zámer autora zdôrazniť, že najvýznamnejšie udalosti Ježišovho života, jeho učenie i mocné skutky sú vždy doprevádzané nepochopením ich pravého, skutočného významu zo strany učeníkov alebo iných ľudí. I tu sme svedkami rastúceho napätia a dramatickosti príbehu, ktorú možno cítiť. Učeníci znovu nerozumejú tomu, čo Ježiš koná. Táto nechápavosť vyvrcholí následne vo veršoch 18-19, kde Ježiš otvorene kritizuje túto negatívnu vlastnosť svojich učeníkov. Následne Ježiš kladie svojim učeníkom otázku o počte chlebov. Sedem chlebov (v. 5) a malý, bližšie nešpecifikovaný počet rýb (v. 7) oproti piatim chlebov a dvom rybám z prvého príbehu, sa stáva prirodzene predmetom bližšej pozornosti čitateľa. Číslo sedem má v židovstve veľký význam, rovnako ako i v celej oblasti starovekého Blízkeho východu. Je to číslo dokonalosti, vyjadrujúce plnosť, môže však znamenať, respektíve charakterizovať aj niečo iné. Je možné, že autor evanjelia chcel týmto spôsobom vyjadriť pohanov v zmysle zmluvy, ktorú uzatvára Boh s Noachom (1 M 9,4-7). V rámci tejto zmluvy sa nachádza sedem príkazov adresovaných Noachovi a jeho potomstvu po potope. Tiež tu môže byť analógia so siedmymi pohanmi, ktorých vyberajú apoštolovia do diakonskej služby (Sk 6,3), siedmymi cirkvami v Zj 2-3, prípadne siedmymi pohanskými národmi Kanaánu (Sk 13,19; 5 M 7,1).

Ježiš prikazuje zástupu, aby sa usadil a následne rozmnožuje chlieb a ryby, dáva ich učeníkom, ktorí ich ďalej rozdeľujú medzi ľuďmi: *καὶ παραγγέλλει τῷ ὄχλῳ*

ἀναπεσεῖν ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ λαβὼν τοὺς ἑπτὰ ἄρτους εὐχαριστήσας ἔκλασεν καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἵνα παρατιθῶσιν, καὶ παρέθηκον τῷ ὄχλῳ (v. 6). Ježiš postupuje podobne ako v prvom prípade: vzal sedem chlebov, vzdal vd'aku, lámal a dával svojim učeníkom, aby ich podelili, a oni tak urobili. Slová vzal, vzdal vd'aku, lámal a dával, silno pripomínajú slová ustanovenia večere Pánovej, čo je isto zámerná analógia k jednej z kľúčových ježišovských tradícií, na základe ktorých sa identifikovala samotná kresťanská cirkev. Použitie odlišnej formy požehnanja pomocou výrazu εὐχαριστήσας, ktorú tu autor zaznamenal, je bližšie práve pavlovskej tradícii (1 K 11,23-24) a tým i pohanskému prostrediu, v ktorom Pavol pôsobil a kde založil prvé kresťanské zbory. Táto Markom zachovaná tradícia má teda blízko k prostrediu, kde vznikla prvotná eucharistická tradícia. Svedčí to zrejme i o prostredí, do ktorého bolo evanjelium v prvej etape po svojom vzniku adresované.

Oproti prvému príbehu sa tu stretáme ešte s ďalším rozdielom, ktorým je samostatné požehnanie rýb (v. 7), kde je opäť použitá židovská forma požehnanja vyjadrená výrazom εὐλογήσας (cf. 6,42). Napokon sa čitateľ dozvedá, že sa všetci najedli dosýta. Rovnako ako v prvej verzii príbehu, i tu zostali zvyšky, ktoré zaplnili tentoraz sedem košov, pričom autor tu používa odlišné substantívum - σπυρίς, ktoré predstavuje iný typ koša ako v prvom prípade, kde autor použil výraz κόφινος (6,43), ktorým latinskí autori charakterizovali židovské skupiny v Ríme. Ako vidno, nejde len o náhodný výber výrazov, ale je pravdepodobnejšie, že autor vedome a cielene používa tento spôsob vyjadrovania, čím chce formulovať dôležité teologické myšlienky, vyjadrujúce význam osoby a diela Ježiša Nazaretského rovnako pre Židov i pohanov. I tu je použité číslo sedem, rovnako ako v počte chlebov. Záverečný údaj autora o počte nasýtených, ktorých bolo štyritisíc, vyvolal rovnako ako v predošlých prípadoch celý rad dohadov a hypotéz o význame tohto čísla, napríklad štyri svetové strany ako symbolika pre zhromaždenie pohanov.²³

Ježiš potom nastupuje s učeníkmi na loď a odchádzajú do dalmanutských končín, čo je miesto, ktorého presná lokalizácia zostáva stále predmetom mnohých hypotéz a je nejasná: καὶ εὐθὺς ἐμβὰς εἰς τὸ πλοῖον μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἦλθεν εἰς τὰ μέρη Δαλμανουθά (v. 10).²⁴ Opäť sa tu objavuje naratívny prvok vyjadrujúci prechod

²³ DONAHUE J. R. – HARRINGTON D. J. *SACRA PAGINA. Evangelium podle Marka*, s. 255.

²⁴ Existujú viaceré čítania lokalizácie, čo pôsobí ťažkosti presnej lokalizácie tejto, inak neznámej časti pravdepodobne severozápadného cípu Genezaretského jazera. Pozri Mt 15,39 a *criticus apparatus* in: NESTLE – ALAND, *Novum Testamentum Graece*, ed.27, Deutsche Bibelgesellschaft, 1995.

k ďalšej debovej línii, ktorý autor používa na viacerých miestach, zvlášť pri dôležitých a významných udalostiach, súvisiacich s Ježišovým učením a konaním (3,9; 5,21; 6,32; 8,13; 4,1-9.35-41; 6,45-52; 8,13-21). Všeobecne možno povedať, že Ježiš sa pohybuje v oblastiach židovských, ale nevyhýba sa i pohanským, čomu zodpovedá častý motív plavby po Genezaretskom jazere.

V rámci príbehov o zázračnom nasýtení zástupov vyjadruje autor evanjelia veľmi silno kontinuitu starozmluvnej zvesti, predovšetkým tradície očakávania *eschatonu* – kráľovstva Božieho, s udalosťou Ježiša Nazaretského ako Krista, zaslúbeného v spisoch Starej zmluvy. Častý motív nepochopenia pravého významu udalostí, ktorých subjektom je Ježiš, zase vyjadruje odlišnosť a paradox Božieho konania v tomto svete. Príchod Božieho kráľovstva sa deje iným spôsobom, v rozpore s bežnými, tradičnými predstavami súdobého židovstva v Ježišovej dobe. Nejde o politické mesiášstvo. Kráľovstvo Božie prichádza v Ježišovej osobe, v jeho učení a konaní. Je to začiatok *eschatonu*, čo autor evanjelia výstižne uvádza už na samom začiatku svojho príbehu: ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ [υἱοῦ θεοῦ] (1,1; cf. 1,15). Je to začiatok evanjelia, ktorého obsah je práve príchod kráľovstva Božieho (pozri v tomto kontexte 9,1; cf. 13,30), jeho prelamanie sa do tohto sveta, ktoré je zároveň anticipáciou jeho zavŕšenia v plnosti, na konci dejín (cf. 13,32). Do tejto kontinuity sú však zahrnutí i pohania, čo je významný prvok v dejinách spásy, pretože Ježišov príbeh, jeho učenie i dielo, vytvárajú most medzi Izraelom a ostatnou časťou sveta, na ceste spásy a záchranu človeka.

3. Interpretácia príbehov o zázračnom nasýtení zástupov v kontexte pavlovskej tradície zvestovania evanjelia.

Literárna analýza oboch verzií príbehov o zázračnom nasýtení zástupov dokazuje, že ich umiestnenie a význam spadajú do autorom vopred premyslenej kompozície evanjelia. Starozmluvná tradícia očakávania kráľovstva Božieho, ktorú možno pozorovať v týchto príbehoch zároveň naznačuje, že v rámci tejto kompozície je treba venovať pozornosť práve eschatologickej interpretácii. Eschatologická orientácia prvotnej kresťanskej cirkvi je nepochybne obsiahnutá a prítomná vo všetkých novozmluvných spisoch. Tento spôsob interpretácie v súvislosti s predmetnými príbehmi o zázračnom nasýtení zástupov ukazuje zároveň na mnohé podobnosti

s pavlovskou tradíciou zvestovania evanjelia v pohanskom prostredí, ktorá napokon získala dominantné postavenie a určovala ďalší vývoj kresťanskej cirkvi.

Markova eschatológia je načrtnutá už na samom začiatku príbehu evanjelia, v programovej proklamácii Ježišovho verejného vystúpenia: καὶ λέγων ὅτι πεπλήρωται ὁ καιρὸς καὶ ἤγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ· μετανοεῖτε καὶ πιστεῦετε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ (1,15). Toto vyhlásenie vytvára rámec celého príbehu Ježiša Nazaretského a vkladá ho do eschatologického kontextu. Kráľovstvo Božie je primárnym *telosom* celého príbehu. Autor kladie dôraz na zvestovanie prítomného i budúceho rozmeru kráľovstva Božieho a zároveň predstavuje Ježišovo verejné vystúpenie ako dramatický zápas s deštruktívnymi mocnosťami zla, do ktorého sú vtiahnutí i aktéri jednotlivých príbehov, vrátane Ježišových učeníkov, ktorí nerozumejú skutočnému významu toho, čo Ježiš učí a koná. Čitateľ je však priebežne informovaný o Ježišovej identite a význame jeho poslania (9,2-8; 13,1-37). Veľkonočný príbeh napokon v plnosti potvrdzuje, že tu ide o eschatologickú udalosť, o rozhodujúci *kairos* v rámci dejín spásy.

Celá štruktúra príbehu, ako nám ju autor predkladá, je svojim spôsobom naratívnu formou tradície prvokresťanského zvestovania evanjelia ako radostnej udalosti, ktorej obsahom je vzkriesený Kristus. Ježiš Nazaretský prináša dejinný zvrät, ktorý sa deje paradoxným spôsobom, „*sub specie contraria*“ a v skrytosti (Mk 4,11n).²⁵ Božie kráľovstvo vykonáva svoju moc v bezmocnosti, víťazí v porážkach. Kristus sa v ňom zjavuje ako *victor quia victima*.²⁶ Ide o Pavlom zvestované evanjelium, ktoré je silno ovplyvnené prostredím v ktorom Pavol teologicky dozrieval, vrátane mysticizmu (pozri 2 K 12,1-4.7). Pavlova teológia a zvestovanie evanjelia ako udalosti vzkrieseného Krista vychádzajú z jeho extatickej skúsenosti so vzkrieseným Pánom (Sk 9,1-9). Je to práve Pavol, ktorý zvestuje Ježiša ako vzkrieseného Pána, ktorý je mystickým telom svojej cirkvi. Pavol kladie dôraz na pevné spoločenstvo s Kristom, do ktorého je každý kresťan začlenený krstom, v dôsledku čoho sa stáva novým stvorením (2 K 5,17) a tým aj súčasťou Kristovho mystického tela, v rámci ktorého má svoje špecifické poslanie (R 6,3-4; 12,12-31).

Jedným z najdôležitejších kultových aktov, v rámci ktorých sa prvotná cirkev stretávala so svojim vzkrieseným Pánom, bolo „lámanie chleba“ (Sk 2,42), teda nová

²⁵ PÖHLMANN H. G. *Abriss der Dogmatik*, Gütersloher Verlagshaus Mohn 2002, v preklade: PÖHLMANN H. G. *Kompendium evangelické dogmatiky*, Jihlava, Mlýn, 2002, s. 364.

²⁶ *Tamtiež*, s. 386.

forma stolového spoločenstva so vzkrieseným Pánom, ktoré je súčasne i anticipáciou mesiášskej hostiny na konci vekov. Pavol prijal túto tradíciu, stotožnil sa s ňou a zvestoval ju ako pevnú súčasť kresťanského vyznávania a priznávania sa ku vzkriesenému Kristovi (1 K 11,23-29). Eucharistia rovnako ako krst začleňuje kresťana do mystického tela Ježiša Krista a tým aj do cirkvi. Tento spôsob identifikácie veriaceho s mystickým telom vzkrieseného Pána znamená asimiláciu pravého tela a krvi a zároveň, ako Pavol zdôrazňuje, mystické stotožnenie s Kristom, ktoré je vyjadrením a anticipáciou spásy veriaceho človeka (1 K 10,16-17).²⁷

Tento motív stolového spoločenstva ako anticipácie *eschatonu*, to znamená príchodu kráľovstva Božieho a súčasne vyjadrenie mystickej vzájomnosti spoločenstva, nachádzame aj v príbehoch o zázračnom nasýtení zástupov.²⁸ Nech už sa vo veci vzťahu Markovho evanjelia voči pavlovskej tradícii napísalo čokoľvek, aktuálny stav a výsledky výskumu Markovho evanjelia potvrdzujú, že tento vzťah nepochybne existuje. Znamená to, že autor tohto evanjelia musel poznať pavlovskú tradíciu zvestovania evanjelia a navyiac, naratívne ju vo svojom príbehu rozvíja. Ak zohľadníme tento fakt, potom sa nám tieto dva paralelné, nie však identické príbehy nasýtenia zástupov, nebudú javiť iba ako púhe zopakovanie dvoch alternatívnych verzií toho istého príbehu, ale naopak, ako dva príbehy, ktorých hlavnou myšlienkou je vyjadriť udalosť Ježiša ako Krista, ktorý je trvalým zdrojom obživy človeka, v duchovnom, ale aj materiálnom význame, a to nielen vo vzťahu k Izraelu, ale rovnako i k národom celého sveta. Je zrejmé, že záľuba autora evanjelia v zdvojených rozprávaniach a výrazoch naznačuje zámerný paralelizmus, v rámci ktorého Ježišove skutky, ktoré vykonal prevažne na židovskom území, majú svoju paralelu aj medzi pohanmi.²⁹

Tieto dva príbehy sú zároveň predznamenaním posledného stolového spoločenstva Ježiša so svojimi učeníkmi, v rámci ktorého dôjde k ustanoveniu sviatosti večere Pánovej. Tento fakt podporuje predovšetkým podanie Jánovho evanjelia (6. kap.), v rámci ktorého autor vynecháva príbeh ustanovenia večere Pánovej, avšak zachováva tradíciu nasýtenia, ktoré povyšuje na symbol Ježišovho tela a krvi. V tejto súvislosti je teda možné vyjadriť predpoklad, že čitatelia Markovho

²⁷ ELIADE M. *Dejiny náboženských predstáv a ideí /II.*, s. 264.

²⁸ Ako uvádza Eliade, tradícia ustanovenia večere Pánovej vychádza pravdepodobne z domácej židovskej liturgie požehnanja vína a chleba, ktorú Ježiš často vykonával. Podľa Eliadeho ide pri tomto stolovom spoločenstve pravdepodobne o proklamáciu Božieho kráľovstva. In: ELIADE M. *Dejiny náboženských predstáv a ideí /II.*, s. 260.

²⁹ DONAHUE J. R. – HARRINGTON D. J. *SACRA PAGINA. Evangelium podle Marka*, s. 220.

evanjelia dokázali rozpoznať symboliku Ježiša, zdieľajúceho svoje slovo a pokrm s prítomnými zástupcami a chápali ju ako povzbudenie k sláveniu novej formy stolového spoločenstva so svojim Pánom v rámci večere Pánovej. To v nich súčasne povzbudzovalo nádej na konečné eschatologické stolovanie v kráľovstve Božom, kde budú zdieľať spoločenstvo so všetkými národmi sveta (Iz 25,6).³⁰

Tak ako u Pavla, aj v Markovom evanjeliu je prítomná myšlienka zjednotenia a spásy Židov i pohanov v spoločenstve s Ježišom ako Kristom. Kristus je mystickým telom, ktoré spája ľudstvo prostredníctvom viery a sviatostí v jeden celok, zároveň im prináša spásu a záchranu. Stále prítomný motív nepochopenia Ježišovho učenia a konania zo strany ľudí, dokonca i samotných učeníkov, poukazuje na hlboké tajomstvo Božieho konania, na jeho paradox. Ten je i súčasťou Pavlovej zvesti evanjelia, ktorej základ tvorilo hlásanie ukrižovaného Krista, pohoršenie pre Židov, pre pohanov bláznovstvo (1 K 1,23). Pavol tento fenomén charakterizuje aj ako „tvrdosť srdca“ (R 2,5). Inými slovami, to, čo Boh koná v Ježišovi Nazaretskom, sa vymyká bežnému ľudskému chápaniu, všeobecne akceptovaným predstavám i očakávaniam. Zostáva tu vždy istá forma neporozumenia, ktorá plynie z bytostného rozdielu medzi Bohom a človekom. V každom prípade však je Božie konanie v Ježišovi Nazaretskom, ktorý je Kristus, zamerané na konečný, vo všetkých ohľadoch pozitívny cieľ – zmysluplnú perspektívu ľudského života, ktorého *telos* je večný život v kráľovstve Božom. Táto zásadná myšlienka je obsiahnutá rovnako v pavlovskej tradícii zvestovania Krista i vo zvesti Markovho evanjelia.

Zhrnutie

Kérygma nádeje na konečné eschatologické stolovanie v kráľovstve Božom, kde budú veriaci zdieľať spoločenstvo so všetkými národmi sveta, je rovnako dôležitá i v dnešnej dobe, pretože veriaciim umožňuje stotožniť sa so skutočným významom Ježišovho učenia i jeho diela ako dokonalého vyjadrenia Božieho konania v tomto svete v prospech záchranu človeka pre večný život, pre trvalé spoločenstvo veriacich so svojim Pánom. Ježiš je i týmto spôsobom predstavený ako dokonalý a večný zdroj poznania a života, v materiálnom i duchovnom zmysle. Je tým, ktorého učenie a dielo, ak sú prijímané správne a v pevnej dôvere, odstraňujú všetky bariéry, ktoré ľudí rozdeľujú, či už na národnom, etnickom alebo náboženskom základe. I keď Markovo

³⁰ *Tamtiež*, s. 221.

evanjelium býva občas charakterizované ako protižidovské, hlásajúce koniec judaizmu ako náboženstva, jeho dôkladné čítanie a štúdium, spolu s vecným zhodnotením jeho obsahu, môžu naopak významne prispieť k pokroku vo vzťahoch medzi kresťanstvom a židovstvom, k opätovnému nachádzaniu spoločných koreňov medzi týmito náboženstvami.³¹

Z tohto hľadiska je Markovo evanjelium skôr zjednocujúcim kresťanským spisom, respektíve evanjeliom, ktoré má ľudí spájať v jeden celok, nie rozdeľovať. Táto kérygma bola nadčasová už v dobe svojho vzniku a zostáva naďalej a trvalo platná. Jej význam a dôležitosť je preto treba nanovo objavovať a implementovať aj do dnešného cirkevno-zborového života, a to v oveľa väčšej miere. Znamená to nájsť odvahu aj chuť k tomu, venovať sa v homiletickej praxi nielen fundamentálnemu výkladu týchto príbehov, ale pokúsiť sa veriacim priblížiť v oveľa väčšej miere jednak bohatú symboliku týchto príbehov, rovnako i obraz samotného Ježiša ako toho, kto má súčiť s ľudstvom, kto má enormný záujem o situáciu, v ktorej sa nachádza, kto je znepokojený jeho „duchovným i telesným hladom.“³² Táto metafora je výstižná, pretože charakterizuje stav, v ktorom sa nachádza i dnešné ľudstvo postmodernej doby. V tomto kontexte zohrávajú oba príbehy dôležitú rolu vo vyjadrení kľúčovej myšlienky: zjednotiť ľudstvo v osobe Ježiša ako Krista a priviesť ho tak k novej budúcnosti, ktorá by bola v čim väčšej miere vyjadrením kráľovstva Božieho v jeho jednotlivých aspektoch.

³¹ DONAHUE J. R. – HARRINGTON D. J. *SACRA PAGINA. Evangelium podle Marka*, s. 43.

³² *Tamtiež*, s. 222.

Literatúra

- Biblia, Písmo sväté Starej a Novej zmluvy*, Tranoscius Liptovský Mikuláš 1999.
- Nestle – Aland. *Novum Testamentum Graece*, ed.27, Deutsche Bibelgesellschaft, 1995.
- Bushell, Michael - Aletti, Jean-Noel - Gieniusz, Andrzej. *BibleWorks Greek New Testament Morphology*. Norfolk: 1991-2001, BibleWorks LLC. Grécka a hebrejská morfológická databáza použitá v programe BibleWorks 5.
- Washburn David L. An Online Transcription of Dead Sea Scroll 1QS (The "Manual of Discipline"). <http://206.124.29.4/~dwasbur/1qsintro.htm>.
- S. Aurelii Augustini OPERA OMNIA - editio Latina. *De consensu evangelistarum*. http://www.sant-agostino.it/latino/consenso_evangelisti/index2.htm
- Bornkamm Günter. *Paulus*. Stuttgart: W. Kohlhammer GmbH, 1993⁷. V preklade Bornkamm G. *Apoštol Pavel*. Praha: Kalich, 1998.
- Burrows Millar. *More Light on the Dead Sea Scrolls*. London: Secker & Warburg, 1958.
- Cranfield Charles E. B. *The Gospel According to St Mark: An Introduction and Commentary*. Cambridge – New York: Cambridge University Press, 1998.
- Dodd Charles H. The Mind of Paul, pts. 1-2. In *New Testament Studies*, ss. 67-82; 83-128. Manchester: University of Manchester Press, 1952.
- Donahue John R. – Harrington Daniel J. *SACRA PAGINA. Evangelium podle Marka. Z anglického originálu Sacra Pagina Series, Volume 2, The Gospel of Mark*, vydaného nakladateľstvom The Liturgical Press, A Michael Glazier Book v Collegeville, Minnesota, v roku 2002, preložil David Hofmann. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladateľství, 2005.
- Eliade Mircea. *Dejiny náboženských predstáv a ideí /II. Od Gautamu Buddhu po víťazstvo kresťanstva*. Preložila Ľubica Vychovalá. Preložené z francúzskeho originálu Mircea Eliade, *Histoire des croyances et des idées religieuses /II. De Gautama Bouddha au triomphe du christianisme*, ktorý vyšiel vo vydavateľstve Editions Payot, Paríž, 1978. Bratislava: Agora, 1997.
- Gaster Theodor H. *The Dead Sea Scriptures*. Revised and enlarged Edition. New York: Anchor Books, Doubleday & Company, Inc. Garden City, 1956. 1964.
- Kertelge Karl. *Die Wunder Jesu im Markusevangelium: Eine Redaktionsgeschichtliche Untersuchung*. SANT 23, Kösel, München 1970.
- Kovář František. *Výklad Evangelia Markova*. Praha: Tiskové a nakladateľské družstvo Blahoslav, 1945.
- Lenski Richard Ch. H. *The Interpretation of St. Mark's Gospel*. Minneapolis, Minnesota: Augsburg Publishing House, 1964.

- Metzger Bruce M. *A Textual Commentary on the Greek New Testament*. Second edition, United Bible Societies, London - New York, 1971.
- Pokorný Petr. *Hermeneutika jako teorie porozumění*. Praha: Vyšehrad, 2005.
- Pokorný Petr. *Literární a teologický úvod do Nového zákona*. Praha: Vyšehrad 1993.
- Pöhlmann Horst G. *Abriss der Dogmatik*, Gütersloher Verlagshaus Mohn 2002, v preklade Pöhlmann Horst G. *Kompendium evangelické dogmatiky*, Jihlava, Mlýn, 2002.
- Schenke Ludger. *Die Wundererzählungen des Markusevangeliums*. SBB 5, Katholisches Bibelwerk, Stuttgart 1974.
- Strack H. L.
und Billerbeck P. *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*. Zweiter Band. Das Evangelium nach Markus, Lukas und Johannes und die Apostelgeschichte. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1924. Achte, unveränderte Auflage, 1983.
- Walther James A. *I Corinthians. A New Translation. Introduction with a Study of the Life of Paul, Notes, and Commentary*. The Anchor Bible. New York: Doubleday & Company, Inc., 1981.
- Witherington Ben III. *The Paul Quest. The Renewed Search for the Jew of Tarsus*. Illinois USA, Leicester, England: Intervarsity Press, Downers Grove, 1998.

Mgr. František Ábel, PhD.

EBF UK

Bartókova 8

811 02 Bratislava 1

SR

Recenzovali: (Peer reviewed by): Mgr Ondrej Prostredník, PhD; Doc. ThDr. Ján Grešo